

niye Ktp., Fâtih, nr. 1324). **7. Şerhu'l-Hidâye** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 637). Merginânî'ye ait eserin şerhidir. Kitapta Şemsüleimme es-Serahsî, Debûsî, Pezdevî ve Hâfızuddin en-Neseîfî gibi âlimlerin çalışmalarıyla kendisinin *et-Tahrîr* isimli eserine sıkça müracaat edilmiştir. **8. Şerhu's-Şemsiyye**. Ali b. Ömer el-Kâtibî'ye ait eserin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1792; Esad Efendi, nr. 1956). **9. Şerhu'l-Meşâbih**. Ferrâ el-Begavî'nin *Meşâbihu's-sünne* adlı kitabının şerhidir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 966). **10. Şerhu'l-Emâlî**. Ali b. Osman el-Üşî'nin *Mâtürüdiyye* akaidine dair manzum risâlesinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 336). **11. Şerhu'l-Âlâka**. Mahmûd el-Antâkî'ye ait eserin şerhidir (İstanbul 1274). **12. Şerhu'l-Kaşîdeti'l-'ayniyye**. İbn Sînâ'nın *el-Kaşîdetü'l-'ayniyyetü'r-rûhiyye fi'n-nefs* adlı risâlesinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Kasıdecizâde Süleyman Sırrı Efendi, nr. 697). **13. Şerhu'l-Vikâye**. Burhânüşşerîa'nın *Vikâyetü'r-rivâye* adlı kitabının şerhidir (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 228, 229). **14. Şerhu'l-Lübâb fi'n-naḥv**. Muhammed b. Muhammed el-İsferâyîni'nin *el-Lübâb fi'n-naḥv* isimli eserinin şerhidir (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1494). **15. Şerhu'l-Mişbâh**. Mutarrizî'nin *el-Mişbâh fi'n-naḥv* adlı kitabının şerhidir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5032). **16. el-Kevâkibü'd-dürriyye şerhu Kaşîdeti'l-bürde** (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 712). **17. er-Reşâd fi şerhi İrşâdi'l-hâdî**. Teftâzânî'ye ait eserin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 417; Pertev Paşa, nr. 542). Bu eserle ilgili olarak Halil Özcan tarafından doktora çalışması yapılmıştır (2003, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). **18. Hâşiyetü't-Telviḥ** (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1951). Tamamlanmamıştır. **19. Hâşiyetü 'ale'l-Muṭavvel** (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 528; Şehid Ali Paşa, nr. 2187). **20. Hâşiyetü 'alâ şerhi'l-Miftâḥ li's-Seyyid** (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhîm Paşa, nr. 1012; Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 867). Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin *el-Mişbâh* adlı *Miftâhu'l-'ulûm* şerhinin hâşiyesidir. **21. Hâşiyetü 'alâ şerhi 'Aḳâ'idü'n-Neseîfiyye** (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3076). **22. Hâşiyetü 'alâ şerhi Meṭâli'u'l-envâr** (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2611). Sirâceddin el-Urmevî'nin *Meṭâli'u'l-envâr*'ına Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî tarafından yazılmış şerhin hâşiyesidir. **23. Hâşiyetü 'ale'l-Keşşâf** (Süleymaniye Ktp.,

Lâleli, nr. 326). **24. Muḥtaşarü'l-Muntaẓam ve mültekatü'l-mültezem**. İbnü'l-Cevzî'nin *el-Muntaẓam* isimli kitabının ihtisarıdır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 447). Musannifek'in bunların dışında Necmeddin en-Neseîfî'nin hilâf ilmüne dair *el-Manzûmetü'n-Neseîfiyye* adlı eserini şerhettiği belirtilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1868). Bazı kütüphaneye kayıtlarında Musannifek'e nisbet edilen *İştilâḥât-i fuḳahâ* isimli kitabın (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 313/3) ona ait olmadığı tesbit edilmiştir (Cici, s. 173).

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 162-167; a.mlf., *Miftâhu's-sa'âde*, I, 187-189; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 184-187; *Keşfü'z-zunûn*, I, 67-68, 113; II, 1145, 1332, 1341, 1480, 1618, 1816, 1868; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 319-321; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 497; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 192-194; Brockelmann, *GAL*, II, 234; *Suppl.*, II, 329; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 735; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, Ankara 1960, II, 420-422; Ziya Demir, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları -Kuruluştan X/XVI. Asrın Sonuna Kadar-* (doktora tezi, 1994). MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 117-123; Hüseyin Yazıcı, "Alâeddin Ali b. Mahmûd el-Bistâmî", *Yeni Türk İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, örnek fasikül, s. 49-50; Recep Cici, *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları*, Bursa 2001, s. 171-184; "Bistâmî", *İA*, II, 650; J. T. P. de Bruijn, "Musannifak", *EP* (İng.), VII, 663.

MUSARRA'

(bk. TASRÎ).

MUSARRÂT

(المصّرّاة)

Alıcıyı aldatmak amacıyla satışa çıkarılmadan önce bir müddet sütü sağılmamış hayvan.

Sözlükte "biriktirmek, toplamak, tutmak" anlamındaki *sary* (bazı dilcilere göre "bağlamak" anlamındaki *sarr*) kökünden türetilen *musarrât*, sütü bol gözüksün diye satımdan önce birkaç gün sağılmamış süt hayvanını ifade eder. Bu şekilde sütün hayvanın memesinde biriktirmesine *tasriye* denir. Aynı mânada olmak üzere *muhaffele* ve *tahfil* kelimeleri de kullanılır. *Musarrât* hadisi diye bilinen bir hadiste *tasriye* yasaklanmış ve böyle bir hayvanı satın alan kimsenin sütü sağıp aldatıldığının farkına vardığında isterse hayvanı tutabileceği, isterse bir ölçek (*sâ* = 2175 gr.) hurma ile birlikte satıcıya iade edebileceği belirtilmiştir (Buhârî, "Büyü", 64; Müslim, "Büyü", 11). Fıkıh kitaplarının

da alışverişte ayıp muhayyerliği, usûl-i fıkıh kitaplarında ise haber-i vâhidin kıyasa yahut usule aykırılığı gerekçesiyle terkedilmesi konuları tartışılırken bu hadise sık sık atıfta bulunulur.

Sahih kabul ettikleri halde *musarrât* hadisiyle amel etmemeleri sebebiyle Hanefî fakihlerine yöneltilen eleştiriler ve bunlara verilen cevaplar fıkıh literatüründe geniş bir yer tutmuştur. Gerek küllî fıkıh kaide-leri gerekse usûl-i fıkıh bakımından önemli açıklamalar içeren bu tartışmalarda Hanefî âlimlerinin temel gerekçeleri, haber-i vâhid tarzında rivayet edilen, yani zan düzeyinde bilgi sağlayan *musarrât* hadisinin içeriğinin bir şeyin gelirinin tazmin sorumluluğuna bağlı olması ilkesine ve tazminin varsa misli, yoksa kıymeti (nakdî değeri) ödenerek yapılması kuralına, dolayısıyla Kitap ve Sünnet'ten çıkarılan ilkelere (usul, kıyas, kıyasü'l-usul) aykırın bulunması şeklinde özetlenebilir (bu ve başka gerekçeler, eleştiriler ve cevapları için bk. Nevevî, XII, 20-28; İbn Kayyim el-Cevziyye, II, 19-21, 311).

Serahsî *musarrât* hadisinin Kitap, Sünnet ve usule birçok açıdan muhalif olduğunu kaydettikten sonra Hz. Peygamber'in bir ölçek hurma verilmesini emretmesinin belli bir olayla ilgili olabileceğini ileri sürer. Buna göre muhtemelen yapılan fâsid bir alım satımda, malin semereleriyle birlikte iadesi gerekirken müşterinin sütü kullanmış olması sebebiyle Resûl-i Ekrem taraflar arasında sulh yoluyla bir değer belirlenmiş, râvi ise bunu genel ve bağlayıcı bir hüküm gibi algılamıştır (*el-Mebsût*, XIII, 40). Hanefîler'in bu hadisi red gerekçeleri arasında gösterilen, bir rivayetin kıyasa tercih edilebilmesi için râvisinin (Ebû Hüreyre) fakih olması şartını taşımadığı şeklinde İsa b. Ebân'a nisbet edilen görüş ise kendileri arasında da tartışmalıdır (Cessâs, III, 130; Kureşî, IV, 538-539; krş. Serahsî, XIII, 40). Öte yandan Hanefîler hadisi tamamen terketmiş olmayıp alım satımdaki şart muhayyerliğinin meşruiyetini buna dayandırmışlardır (*a.g.e.*, XIII, 38; Kâsânî, VII, 308). Kureşî *musarrât* konusunda müstakil bir eser kaleme aldığını söylemektedir (*el-Cevâhirü'l-muḥḍiyye*, IV, 541).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Büyü", 44, 64, 65, "Şurû", 11; Müslim, "Büyü", 11, 12, 23, 26, 28, 43-46; Ebû Dâvûd, "Büyü", 46, 71; Şâfiî, *er-Risâle* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1399/1979, s. 556-558; a.mlf., *İhtilâfû'l-ḥadîs* (Müzenî'nin *el-Muḥtaşar*'ının sonunda *el-Üm* ile birlikte), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 554-556; Sahnûn, *el-Müdevvene*, IV, 286-289; Müzenî, *el-Muḥtaşar* (Şâfiî, *el-Üm* ile birlikte), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s.

82; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âşâr*, IV, 17-22; Ces-sâs, *el-Fuşûl fi'l-uşûl* (nşr. Uceyl Câsim en-Ne-semî), İstanbul 1414/1994, I, 203-204; III, 130; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Me'âtihu'l-ûlûm* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1409/1989, s. 32; Kudûrî, *et-Tecrid* (nşr. Muhammed Ahmed Serrâc – Ali Cum'a Muhammed), Kahire 1424/2004, V, 2436-2447; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, IX, 66-72; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-Kâfi fi fıkhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî* (nşr. M. M. Uhayd el-Mo-ritânî), Riyad 1400/1980, II, 707-708; Serahsî, *el-Mebsût*, XIII, 38-40; Mâzerî, *İzâhu'l-maḥşûl* (nşr. Ammâr et-Tâlibî), Beyrut 2001, s. 402-405; Zemaḥşerî, *Esâsü'l-belâğa*, Kahire 1985, II, 15; Kâsânî, *el-Bedâ'î* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1418/1997, VII, 308-309; İbn Kudâme, *el-Muḡnî* (Herrâs), IV, 149-158; Nevevî, *el-Mecmû'*, XII, 2-109; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* (nşr. Muhammed el-Mu'tasim-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1417/1997, II, 704-708; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-mu-vaḳkî'in* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1977, II, 19-21, 311; III, 24-25; Kureşî, *el-Ce-vâhîrü'l-muḍıyye*, IV, 538-541; Bedreddin el-Aynî, *Umdu'tü'l-kârî*, Kahire 1348, XI, 269-277; Şev-kânî, *Nejlü'l-evḫâr*, V, 241-247; "Taşriyye", *Mu.F.* XII, 74-77.

ŞÜKRÜ ÖZEN

MUSAVVA'

(bk. MASAVVA').

MUSAVVİR

(المصوّر)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "bir şeyi bir tarafa doğru eğ-mek, onu kesmek; bir şeye yönelmek" anlamlarındaki *savr* kökünün tef'îl kalıbından türemiş bir sıfat olan *musavvir* "şekil ve özellik veren" demektir (*Kâmus Tercümesi*, "şvr" md.). İbn Sîde buradaki şekil ve özelliğin (sûret) cisme yönelik olduğunu söylemiş (*Lisânü'l-Ârab*, "şvr" md.), Râgıb el-İsfahânî ise "hacimli varlıkların (a'yân) şekillendiği ve başkalarından ayrılıp özellik kazandığı şey" diye tanımladığı sûretin duyularla ve akılla algılanan olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmiştir. Birincisi at ve insan gibi maddî nesnelere ibaret olup herkes tarafından müşahade edilir. İkincisi akıl, basiret vb. mânevî özellikler olup özel bilgi ve birikime sahip kimselerce idrak edilir. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'a nisbet edilen tasvir fiilleri her iki özelliği de kapsamaktadır (*el-Müfredât*, "şvr" md.).

Tasvir kavramı beş âyette zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilmiştir; bunların üçü mâzî, biri muzârî kalıpla, biri de musavvir şeklidir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "şvr"

md.). Bir âyette de Allah'ın insanı dilediği sûrette terkip edip şekillendirdiği belirtilir (el-İnfîtâr 82/8). Bu âyetler genelde Allah'ın varlığını ve özellikle birliğini ifade etmekte, Tin sûresinde de beyan edildiği üzere (95/4) insana güzel bir sûret kazandırıldığını dile getirmektedir.

Musavvir hem İbn Mâce ("Du'â", 10) hem Tirmizî'nin ("Da'avât", 82) esmâ-i hüsnâ listesinde yer almış, tasvir kavramı da çeşitli hadis rivayetlerinde Allah'a izâfe edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şvr" md.). Hz. Ali'nin naklettiğine göre namazın çeşitli merhalelerinde farklı dualar okuyan Resûl-i Ekrem secde halinde şu niyazda bulunurdu: "Allahım! Senin rızan için secdeye kapandım, sana iman edip bütün varlığımla teslim oldum. Benim yüzüm kendisini iptidaen yaratan, sonra insana has şekle büründüren, işitme ve görme organlarıyla donatan yüce varlığa secde etmektedir. Yaratıp düzenleyenlerin en güzel olan Allah'ın kudret ve sanatı pek yücedir!" (Müslim, "Müsâfirîn", 201-202; Ebû Dâvûd, "Şalât", 119; Tirmizî, "Da'avât", 32). "Sizden biriniz hemcinsini dövmeye mecbur kalırsa yüzüne vurmasın, zira Allah Âdem'i onun sûretinde yaratmıştır" meâlindeki hadis (Buhârî, "İsti'zân", I; Müslim, "Cennet", 28, "Birr", 115) dil âlimleri, hadisçiler ve kelâmcılar tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bu yorumlar arasında "onun sûreti" ifadesindeki zamirin Allah'la değil Âdem veya dövuilen insanla ilgili olduğu, zamirin Allah'a dönmesi halinde ise "O'nun en güzel biçimde yarattığı sûret" mânasına geldiği belirtilmiştir (*Lisânü'l-Ârab*, "şvr" md.; Fahreddin er-Râzî, *Esâsü't-takdîs*, s. 110-120; İbn Hacer, V, 492; XII, 262-263).

Son üç âyetinde Allah'ın on yedi ismini ihtiva eden Haşr sûresinin son âyetindeki hâlik, bâri', musavvir isimleri (59/22-24) aynı konuda ve iç içe mânalar dizisini meydana getirir. Yaratma kavramı çerçevesine giren bu mânaların ilki hâlik kelimesine ait olup sözü edilen eylemin konusunu oluşturan şeyin (mahlûk) var olma zamanını ve alabileceği sayısız şekillerden birini planlayıp belirleme (takdir) biçiminde tecessül eder. Bâri' "yarattığı şeye maddî açıdan şekil verip hacim kazandıran" mânasına gelir. Yaratmanın nihai kademesini teşkil eden musavvir ise mahlûkun fizikî ve ruhî portresini belirleyip "halk eylemini sona erdiren" anlamını ifade eder. Bu sonuncu tanım eşref-i mahlûkât olan insanın yaratılışına hastır (Abdülkâhîr el-Bağdâdî, vr. 195^b; Gazzâlî, s. 79-82; ayrıca bk.

BÂRİ'; HÂLİK). Eş'arî, musavvir "maddî bakımdan şekil veren" mânasına alırken Mâtürîdî bunun psikolojik yönüne de işaret etmektedir. Hattâbî ise Cenâb-ı Hakk'ın birbirlerini tanıyıp ayırt etmeleri için insanları farklı fizyonomilere sahip kıldığını vurgulamakta, fakat hepsinin de ayrı bir güzellik taşıdığını söylemektedir. Abdülkerîm el-Kuşeyrî, Kur'an'da Allah'a nisbet edilen tasvir kavramlarının insana yönelik olduğunu, Cenâb-ı Hakk'ın sûret güzelliğini sadece beşer türüne izâfe ettiğini, Tin sûresinde ise onu en güzel biçimde yarattığı gerçeğine yemin ettiğini (95/4), ayrıca zât-ı ilâhiyye ile müminler arasında sevgi bağının bulunduğunu (el-Mâide 5/54) belirterek yaratıcının lutfettiği bu imtiyaz karşısında insanın duyarlı davranmasının gerektiğini mistik ifadelerle dile getirmiştir. Allah'ın fiilî sıfat ve isimleri içinde yer alan musavvir hâlik, bâri', muhyî, mübdi' ve muîd isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şvr" md.; *Lisânü'l-Ârab*, "şvr" md.; *Kâmus Tercümesi*, "şvr" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "şvr" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "şvr" md.; Buhârî, "İsti'zân", I; Müslim, "Müsâfirîn", 201-203, "Cennet", 28, "Birr", 115; İbn Mâce, "Du'â", 10; Ebû Dâvûd, "Şalât", 119; Tirmizî, "Da'avât", 32, 82; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 776; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â'* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 51-52; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Maḳâlât*, s. 52; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 195^b; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 35-37; Gazzâlî, *el-Maḳşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 79-82; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-aḳşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 108^b-111^b; Fahreddin er-Râzî, *Esâsü't-takdîs* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1406/1986, s. 110-120; a.mlf., *Levâmi'u'l-beyyînât* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 214-219; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz), Beyrut 1414-16/1994-96, V, 492; XII, 262-263.

BEKİR TOPALOĞLU

MUSAVVİRE

(المصوّرة)

Ortak duyunun,
beş duyardan alıp idrak ettiği
sûretleri saklaması yanında
onun idrak sürecine katılarak
hissî sûretleri canlandıran zihin gücü
(bk. DUYU; HAYAL).

MÜSEVİ

(bk. YAHUDİLİK).